

Валінкевич Н. В.,
д.е.н., доц., проф. кафедри економіки підприємства, Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ (ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ЕСЕНЦІЯ)

Анотація. Визначено організаційно-економічний механізм управління підприємствами як комплекс заходів, що характеризується набором специфічної взаємодії зв'язків, що зобов'язані враховувати заплановані, контрольовані та організовані виробництвом зміни в галузі структури організації, виробничих процесів і вирішувати проблеми забезпечення та ефективного здійснення модернізації підприємства. Сформульована й обґрунтована есенція механізму управління підприємства як система взаємопов'язаних організаційних та економічних елементів, орієнтована на виконання цілей здійснення ефективною діяльності підприємства, що відображає підвищення вимог до організаційних, правових та економічних методів управління. За своєю структурою механізм визначено автором у вигляді сукупності організаційно-економічних компонент як форм і методів господарювання: економічний інтерес, матеріальне стимулювання, планування, ціноутворення, управління якістю продукції, інноваційна діяльність, організаційна структура, які перебувають у системному взаємозв'язку, утворюють єдине ціле й орієнтовані на основі раціонального використання виробничих ресурсів та обліку сформованої нової економічної ситуації на сталий розвиток підприємства.

Ключові слова: механізм, підприємство, підприємства харчової промисловості, управління, ефективність, розвиток, конкуренція.

Valinkevych N. V.,
Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Economics of Enterprise, Zhytomyr State Technological University, Zhytomyr

ENTERPRISE MANAGEMENT MECHANISM (ORGANIZATIONAL-ECONOMIC ESSENCE)

Abstract. The organizational-economic mechanism of enterprises management is defined as a package of measures, which is characterized by a set of specific interaction relationships, which must take into account the planned, controlled and organized by production changes in the sphere of organization structure, production processes and solve the problems of ensuring and effective implementation of enterprise's modernization. The essence of enterprise management mechanism is formulated and substantiated as a system of interrelated organizational and economic elements, focused on completing of goals of enterprise's effective activity, which reflects the increase of requirements to the organizational, legal and economic management methods. By the structure the mechanism is defined by the author as a set of organizational-economic components like forms and methods of economic activity: economic interest, material incentives, planning, pricing, product quality management, innovative activity, organizational structure, which are in the system relationship, form a whole unit and are oriented on the sustainable development of the enterprise on the basis of production resources rational use and accounting of the formed new economic situation.

Keywords: mechanism, enterprise, food industry enterprises, management, efficiency, development, competition.

Постановка проблеми. Формування сталого розвитку та господарювання підприємств в умовах світової глобалізації обумовлене просторовим охопленням всього світового простору, його окремими континентами та регіонами. Життєдіяльність населення і людини як основної складової продуктивних сил просторових територіальних структур пов'язане з продовольчою сферою, яка займає значне

місце в пріоритетних напрямках розвитку соціально-економічної політики держави. Головним напрямом розвитку та важелем ефективного функціонування світової економіки, економіки регіонів і країн світу є, безперечно, продовольство – його споживання, обмін, розподіл і виробництво. Саме тому в умовах глобалізації економіки рівень розвитку підприємств харчової промисловості є показником

розвитку економіки країни та соціальним індикатором, який характеризує певною мірою рівень життя населення. Унікальність та специфіка її виробництва полягає в тому, що вся вироблена продукція споживається безпосередньо споживчим ринком, а ціни та обсяги складають споживчий кошик, впливаючи таким чином на розмір прожиткового рівня – його мінімального визначення. Тому актуальним є питання до всебічних проблем функціонування підприємств України.

Розробка організаційно-економічного механізму управління підприємства – ключова задача керівництва, обдумане, зважене і кваліфіковане управління виробництвом, а також розробка і реалізація зовнішньої й внутрішньої, конкурентоспроможної політики підприємств. Залежно від стратегічних задач, впливу зовнішнього середовища, внутрішніх факторів та об'єкта конкретного дослідження механізм може включати в себе безліч різноманітних елементів: організаційно-управлінських, технологічних, маркетингових, фінансових, інвестиційних, представлених у різних аспектах. Термінологічну конструкцію “механізм” в економічних дослідженнях деталізують як “механізм управління”, “господарський механізм”, “організаційно-економічний механізм”, “фінансовий механізм”, “механізм соціально-економічного розвитку”. Зауважимо, що в одних моментах під механізмом розуміють сукупність станів системи – “механізм соціально-економічного розвитку” (сукупність соціально-економічних станів господарської системи), в других – головну рушійну силу розвитку, головний елемент структури системи, особливості його взаємодії з іншими елементами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні вчені-дослідники, автори публікацій стосовно механізму ефективного управління виробництвом ретельно вивчали сутність, зміст та принципи формування, вдосконалення та розробки організаційно-економічного механізму ефективного управління підприємствами. Зокрема, серед них: Л. Абалкін, А. Чухно, П. Борщевський, О. Бутнік-Сіверський, Л. Дейнеко, Д. Крисанов, Т. Мостенська, Г. Тарасюк, В. Гросул, І. Кузнецова, Р. Кононенко, О. Школьній, Т. Гончаренко. Проте вважаємо, що на теперішній час у фундаментальних та прикладних дослідженнях не розроблено достатньо повноцінне поняття дефініції.

Постановка завдання. Дослідити та запропонувати механізм управління підприємством із урахуванням організаційної та економічної складової як основи для економічного зростання та ефективної діяльності підприємств, що дозволяє здійснити деконпозицію чинників процесу і поліпшити зміст етапів управління, що значно збагачує економічну теорію управління сучасними підприємствами.

Виклад основного матеріалу дослідження. На конкурентоспроможність підприємства впливає безліч факторів, проте для ефективного функціонування важливий не тільки характер чинників, а й ефек-

тивний механізм, що забезпечує стійкий розвиток суб'єкта господарювання. Можливість оцінки стійкості підприємства допускає управляти її рівнем, ефективно й адекватно ринковій ситуації використовувати свій потенціал і досягнути сприятливого економічного результату.

Термін “механізм” в економічних наукових працях введений в обіг у другій половині 60-х років ХХ століття і, незважаючи на порівнянню новизну, одержав всебічне поширення. Серед найважливіших структурних підрозділів “механізму” вітчизняні вчені виділяють: форми господарських зв'язків, завдяки яким здійснюється своєрідний “обмін речовин” в економіці, у тому числі оборот засобів виробництва, фінансово-кредитні відносини; форми організації суспільного виробництва (поділ праці, спеціалізація виробництва, його розміщення та інші, за допомогою вдосконалення яких суспільство впливає на розвиток продуктивних сил і забезпечує підвищення ефективності їх використання); сукупність економічних важелів і стимулів впливу на виробництво і учасників господарської діяльності, за допомогою яких забезпечується узгодження і стимулювання господарської діяльності; структуру, форми і методи планування і господарського керівництва, в складі яких одночасно з економічними можуть бути виділені також правові й соціально-психологічні форми і методи; спосіб функціонування господарської системи (незалежно від її розміру), в основу якого покладена певна сукупність виробничих відносин (ознаки процесу). Ми вважаємо, що найбільш доцільним буде розглянути *механізм як сукупність ресурсів економічного процесу і різноманітних способів їх сполучення*, у зв'язку з тим, що модернізація є об'єктом дослідження. Досконалою особливістю запропонованого поняття є наявність процесу і нерозривний зв'язок і підпорядкованість механізму процесу. В даному понятті “механізм” представлений як керований ресурс процесу, тобто здійснено розмежування механізму від управління.

Ключовою задачею проектування *організаційно-економічного механізму* в складі єдиного механізму управління підприємством є створення умов для розвитку та посилення економічного потенціалу підприємства, що має безпосередній вплив на фактори виробництва і, в кінцевому підсумку, визначає життєздатність організації в довгостроковій перспективі. На нашу думку, формування механізму управління утворюється за допомогою приватних механізмів: стратегічного управління; структуризації процесу розвитку; інформаційної взаємодії в межах реалізації програм розвитку. Механізм стратегічного управління досягається за допомогою реалізації таких напрямків: визначення характеру організаційно-економічного забезпечення інформаційної взаємодії підприємства; створення середовища, що підтримує модернізацію (адекватні умови і тенденції розвитку зовнішнього оточення); обґрунтування цілей та критеріїв оцінки результатів модернізації підприємства; введення системного планування розвитку економічного потенціалу підприємства на базі системи загального стратегічного

управління; виокремлення, виявлення умов і критеріїв оптимізації процесу організаційно-економічної модернізації підприємства на основі впровадження динамічного контролінгу. *Інформаційні механізми управління* покликані забезпечувати застосування інформації в якості додаткового ресурсу, який здійснює вплив на піднесення економічного потенціалу, та, відповідно, оптимізацію всіх процесів організації. Визначимо *механізм системного планування* в якості основної функції управління. Вихідним моментом господарської діяльності підприємства є безперервно поновлюваний процес руху вартості факторів виробництва через сфери виробництва та обігу. Зазначимо, що успішна практика, результати роботи і довгострокове стійке існування господарюючого суб'єкта залежать від системи його управління, від безперервної послідовності дієвих рішень керівництва. Головна проблема, що виникає перед керівниками, які здійснюють оновлення, сталий та ефективний розвиток підприємства, полягає в невмінні виокремити визначальний напрямок, вирішуючи поточні питання підприємства, які не призводять до його ефективного розвитку та підвищення стійкості. У результаті відбувається загострення суперечності між необхідністю реалізації підприємством цілей та завдань і пошуком ефективних варіантів організації, планування, розвитку модернізації. Все яскравіше відмічається необхідність пошуку "типових", дієздатних варіантів. Однак формування структури управління, яка базована на протидії "старої" і "нової" структур, не має відповідного ефекту, оскільки, з однієї сторони, класичний тип побудови має явні переваги у великому виробництві, з налагодженими технологічними процесами, а з іншої, – органічний тип сприяє творчому підходу та розвитку ініціативності в трудовому колективі. Тому для *кондиціоналізації* рекомендується *підприємствам диверсифікувати систему управління*. З цією метою розробляються рекомендації, виходячи зі стадій розвитку, специфіки суб'єкта господарювання.

Таким чином, автором запропоновано організаційно-економічний механізм здійснення процесу управління підприємством, який об'єднує механізми: стратегічного управління модернізації; системного планування; інформаційної взаємодії та структурізації процесу. Відмінністю запропонованого механізму є висока адаптованість для підприємств харчової промисловості, оскільки в ньому передбачена варіабельність певного рівня деталізації й тривалості циклу планування в межах функціонування інформаційно-активного середовища. Втім, у межах механізму інформаційної взаємодії автором було підкреслено: механізм внутрішньої інформації, що дозволяє вчасно діагностувати ефективність організаційно-економічного механізму розвитку модернізації підприємства і його елементів, а також відповідність розвитку загальним стратегічним завданням підприємства; механізм зовнішньої інформації, що акумулює в собі інформацію глобального, загальнодержавного, галузевого та регіонального характеру, що є базисом для якісного формування системи стратегічних рішень у межах розвитку та

ефективного впровадження модернізації; механізм сучасних розробок, що з метою нарощування потенціалу здатний на базі здобутків науково-технічного прогресу оцінити перспективу їх адаптації для кожного конкретного підприємства.

У зв'язку з цим набуває актуальності питання вдосконалення механізму управління підприємств харчової промисловості як процесу, що поєднує в собі неоднакові складові. *Механізмом управління підприємств* є взаємодоповнюючі елементи, до складу яких входять: виготовлення сировини, підприємницькі методи та способи управління, якість продукції, інформація, інновації тощо. Раціональна взаємодія даних елементів, на наш погляд, здійснюється лише за рахунок їх сполучення, що зорієнтована на підвищення ефективності виробництва, рівня конкурентоспроможності продукції, економічного зростання підприємства. Поєднання таких елементів, як методи економічного, фінансового та організаційного спрямування, інноваційно-інвестиційного характеру, заходи організаційного, економічного, фінансового, маркетингового змісту можливі в атмосфері сприятливого організаційно-економічного, науково-інноваційного та фінансового розвитку підприємства. Необхідно визнати особливу роль управління при підвищенні саме якості продукції, оскільки на цьому етапі параметри характеризують сумарний результат дослідження: технічний рівень продукту, проектування, конструювання, стандартизації, уніфікації та технологічних рішень [1, с. 32-34].

Тобто механізм управління підприємством повинен бути достатньо гнучким, зорієтованим на випередження змін факторів як внутрішнього, так і зовнішнього оточення, своєчасну мобілізацію внутрішніх потенцій і своєчасну оцінку рівня модернізації. Тільки в такому поєднанні зароджується можливість використання механізму змін. Тому використання у процесі формування механізму таких системних особливостей відтворення, як інтегруючі здібності й взаємозамінність його елементів, досягнення збалансованого найкращого співвідношення між ними дає можливість створення механізму управління підприємства, що характеризується максимальною результативністю.

В умовах глобалізації економіки на державному рівні існує необхідність розробки продовольчої програми, яка *системно адаптована до стандартів ЄС* (кадрові, організаційні, технологічні та правові системи сільського господарства) і призведе до успішних змін у функціонуванні харчової промисловості та сільського господарства. Але, на наш погляд, *насамперед необхідно здійснити реструктуризацію сировинної бази галузі, сільських господарств та переробних підприємств*. Результатом таких заходів буде *підвищення якості продуктів харчування* в контексті продовольчої безпеки країни. Безперечно, якість продовольства безпосередньо впливає на наступні фактори: здоров'я населення, яке покращується внаслідок відсутності патогенних мікроорганізмів, хімічних та фізичних субстанцій; збільшення енергетичної та поживної цінності; покращення вигляду, смаку, структури, кон-

системності, запаху та терміну зберігання [2, с. 339]. Проблема якості харчових продуктів має динамічний характер та для виробника це, перш за все, поєднання управління якістю виробленого продукту, оптимізація та зменшення витрат на його виробництво, що сприятиме зниженню ціни та забезпечить необхідну поживну цінність продукції для споживача. Зрозуміло, що продовольча безпека України повинна ґрунтуватися на інноваційному розвитку агропромислового комплексу, а також створенні державного резерву продовольства. Тоді цілком обумовленим є стратегічне завдання країни щодо всебічного аналізу, вивчення та вирішення актуальних проблем ефективності використання, збереження та відновлення природних ресурсів, – земельного, лісового, водного, а також повітряного басейну, за умов досягнення оптимального рівня еколого-економічної рівноваги цих ресурсних складових потенціалу продовольчого комплексу [3, с. 93].

З початком реформування економіки країни уряд, намагаючись вирішити проблеми лібералізації економічних відносин і макроекономічної стабілізації в харчовій промисловості, прагне визначити стратегічний вектор, який буде спрямований на розвиток конкурентоспроможної національної економіки країни. Така ціль може реалізуватися, на наше переконання, за допомогою всебічної та глибокої модернізації вітчизняного виробництва, яке, зокрема, буде спрямоване на імпортозаміщення. Така модернізація підприємств харчової промисловості виступає закономірністю трансформаційного процесу, відображаючи необхідні стійкі зв'язки та залежності (притаманні економіці та її відтворювальному процесу), які об'єктивно проявляються в тенденції реформування та функціонування нового типу економічної системи у посткризовий період [4, с. 22]. Академік-секретар Відділення економіки НАН України Е.М. Лібанова наголошує, що “модернізація української економіки – не мета, а єдино можливий шлях досягнення високих стандартів якості життя” [5, с. 12]. До того ж, загальні проблеми структурно-технологічної модернізації економіки України, які за своєю глибиною та складністю є першочерговими, вимагають розробки і прийняття національних стратегічних програм, реалізації яких необхідно підпорядкувати всі зміни в економічних та інституційних механізмах [6, с. 30].

Зрушення у поведінці вітчизняного споживача та посилення конкуренції серед виробників продуктів харчування в країні стимулює зацікавленість у проведенні екологічної політики підприємства в напрямку добровільного впровадження системи екологічного управління. Колектив науковців під керівництвом академіка Хвесика М. А. переконує, що “...проблема полягає не в тому, що планета не спроможна прогодувати населення, і не у відсутності технологічних ресурсів щодо вирішення труднощів, а у людських відносинах насамперед між собою та з природою” [7, с. 6]. Така дискусія, по суті, є підґрунтям для наукових суперечок, яка відображена у монографії цих авторів. *Пріоритетним напрямом екологічної безпеки харчової промисловості України в умовах активізації глобалізацій-*

них процесів є підвищення життєвого рівня людей, створення максимальної комфортності середовища їх існування з урахуванням потенційних можливостей країни та світових досягнень у розвитку науки і техніки. Також не залишається і поза увагою вечних питань еколого-економічної цінності щодо екологічної сертифікації та стандартизації підприємств в Україні, які відмічають, що це “сприяє технологічному вдосконаленню і модернізації виробництва через розробку та сертифікацію практично всіх систем: екологічного управління, управління якістю, управління професійною безпекою та здоров'ям, соціальної відповідальності, гарантування безпеки продуктів харчування” [8, с. 70].

Наступний механізм – забезпечення професійними кадрами підприємств промисловості. Нині управління виробництвом повинно здійснюватися на основі та відповідно до сучасних світових вимог, з метою впровадження контролю за якістю і безпечністю продовольчих товарів на основі методик системи НАСРР, міжнародних стандартів систем менеджменту якості та екологічного менеджменту харчових виробництв [9, с. 77].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Визначено, що основними елементами механізму управління є: аналіз зовнішнього середовища підприємства; розробка управлінських рішень щодо підвищення ефективності використання модернізаційного потенціалу підприємства; структурізація й аналіз субпотенціалів підприємства; визначення можливостей сталого розвитку та зростання; контроль та координація з урахуванням можливостей збільшення потенціалу, виявлення додаткових ресурсних обмежень, досяжності цілей та ефективності реалізації стратегії модернізації підприємства.

Наслідком впровадження організаційно-економічного механізму управління стане виробництво товарів та послуг, які будуть конкурентоздатними на світових ринках європейських продуктів харчування. Тому нині ми можемо виокремити ряд факторів, які призвели до різкого скорочення обсягів виробництва галузі та, як наслідок, зниження рівня життя населення нашої країни. Серед них: недостатньо розвинутий організаційно-економічний механізм взаємодії учасників господарювання на ринку, нестача знань в галузі управління на підприємствах у сучасних умовах господарювання, на рівні країни – недосконале державне регулювання економіки та соціальної сфери життя населення, що призвело до загрози продовольчої безпеки країни [10, с. 7]. На нашу думку, необхідно вдосконалити та застосовувати запропоновані механізми, а також важелі ефективного функціонування, господарювання підприємств за умов раціонального використання сировинних ресурсів, чітко усвідомлювати економічні засади формування та розвитку сировинної бази харчової промисловості України. Отже, забезпечення інтересів вітчизняного виробника сільськогосподарської сировини (аби уникнути зникнення взагалі вітчизняного виробництва через конкуренцію в межах ВТО), захист його від демпінгу є, на

наш погляд, стратегічним пріоритетом національного розвитку галузі, результатом функціонування якого буде стала продовольча безпека та ефективне функціонування підприємств харчової промисловості України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валінкевич Н. В. Організаційний механізм раціонального споживання та відтворення основних засобів на підприємствах / Н. В. Валінкевич // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право) : наук. журнал. – К. : НАУ, 2011. – № 2. – С. 31-36.

2. Валінкевич Н. В. Організаційно-економічна модернізація підприємств харчової промисловості в умовах інноваційної економіки: проблеми теорії та практики : монографія / Н. В. Валінкевич. – Житомир : Вид-во ЖДТУ, 2014. – С. 339.

3. Шліхта В. М. Державний резерв – запорука економічної незалежності, енергетичної, продовольчої та екологічної безпеки України / В. М. Шліхта, О. І. Ізотенко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 7. – С. 91-96.

4. Валінкевич Н. В. Проектування пріоритетів модернізації підприємств: теоретичний та практичний аспекти / Н. В. Валінкевич // Європейський вектор економічного розвитку : зб. наук. праць Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля. – 2012. – № 1 (12). – С. 22-29.

5. Лібералізм та модернізація (за матеріалами круглого столу) // Економіка України. – 2011. – № 8 (597). – С. 4-25.

6. Петренко П. С. Модернізація української економіки і державне управління / П. С. Петренко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №9 (123). – С. 22-32.

7. Божидарнік Т. Реформа молокопродуктового підкомплексу: альтернативи та пріоритети / Т. Божидарнік // Економіст. – 2011. – № 2. – С. 52-54.

8. Скрипчук П. Економічні засади розвитку екологічних сертифікації та стандартизації / П. Скрипчук // Економіка України. – 2012. – № 4. – С. 60-71.

9. Валінкевич Н. В. Сучасні питання та проблеми ефективної діяльності підприємств харчової промисловості в умовах глобалізації / Н. В. Валінкевич // Національне господарство України: теорія та практика управління : зб. наук. праць. – К. : РВПС України НАН України. – 2010. – С. 73-82.

10. Дем'яненко М. Я. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва / М. Я. Дем'яненко, Ф. В. Іванчина // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 3-9.

REFERENCES

1. Valinkevych, N. V. (2011), Orhanizatsijnyj mekhanizm ratsional'noho spozhyvannia ta vidtvorennia osnovnykh zasobiv na pidpriemstvakh, *Stratehiia rozvytku Ukrainy (ekonomika, sotsiologhiia, pravo) : nauk. zhurnal*, № 2, s. 31-36.

2. Valinkevych, N. V. (2014), *Orhanizatsijno-ekonomichna modernizatsiia pidpriemstv kharchovoi promyslovosti v umovakh innovatsijnoi ekonomiky: problemy teorii ta praktyky*, Zhytomyr: Vyd-vo ZhDTU, s. 339.

3. Shlikhta, V. M. (2011), Derzhavnyj rezerv – zaporuka ekonomichnoi nezalezhnosti, enerhetychnoi, prodovol'choi ta ekolohichnoi bezpeky Ukrainy, *Aktual'ni problemy ekonomiky*, № 7, s. 91-96.

4. Valinkevych, N. V. (2012), Proektuvannia priorytetiv modernizatsii pidpriemstv: teoretychnyj ta praktychnyj aspekty, *Yevropejs'kyj vektor ekonomichnoho rozvytku : zb. nauk. prats' Dnipropetrovs'koho universytetu im. Al'freda Nobelia*, № 1(12), s. 22-29.

5. Liberalizm ta modernizatsiia (za materialamy kruhloho stolu) (2011), *Ekonomika Ukrainy*, № 8 (597), s. 4-25.

6. Petrenko, P. S. (2011), Modernizatsiia ukrains'koi ekonomiky i derzhavne upravlinnia, *Aktual'ni problemy ekonomiky*, № 9 (123), s. 22-32.

7. Bozhydarnik, T. (2011), Reforma molokoproduktovoho pidkompleksu: al'ternatyvy ta priorytety, *Ekonomist*, № 2, s. 52-54.

8. Skrypchuk, P. (2012), Ekonomichni zasady rozvytku ekolohichnykh sertyfikatsii ta standartyzatsii, *Ekonomika Ukrainy*, № 4, s. 60-71.

9. Valinkevych, N. V. (2010), Suchasni pytannia ta problemy efektyvnoi diial'nosti pidpriemstv kharchovoi promyslovosti v umovakh hlobalizatsii, *Natsional'ne hospodarstvo Ukrainy: teoriia ta praktyka upravlinnia : zb. nauk. prats'*, s. 73-82.

10. Dem'ianenko, M. Ya. (2009), Derzhavna pidtrymka iak faktor zabezpechennia konkurentospromozhnoho ahrarnoho vyrobnytstva, *Ekonomika APK*, № 9, s. 3-9.